Carolina POPUŞOI

Traduceri nerecomandate în limba română din Basarabia

C.P. – dr. în filologie la Universitatea din Bucureşti (2002), cercetător ştiinţific la Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti" din Bucureşti (din 1999). A publicat *Micul dicţionar academic* (MDA, vol. I-IV, 2001-2003, coautor), *Structuri sintactice ale limbii române cu element predicativ suplimentar* (2002), *Limba română actuală din Basarabia. Particularităţi morfosintactice şi lexicosemantice* (2013).

Sub aspect lingvistic, traducerea constă în transpunerea unui cuvânt dintr-o limbă în alta, folosind material lexical autohton. Ca și calcul lingvistic sau ca și împrumutul, traducerea reprezintă un mijloc de îmbogățire a unei limbi. Când însă acest procedeu duce la denaturarea sistemului limbii prin crearea de lexeme care dublează inutil cuvintele dintr-un idiom, atunci avem a face cu traduceri nerecomandate. În astfel de situații, nu se mai poate vorbi de un proces lingvistic productiv, ci de unul regresiv, degradant. Acest fenomen este caracteristic și pentru limba română din Basarabia. În arealul lingvistic în discuție, traducerile nerecomandate sunt determinate de influența puternică a limbii ruse asupra românei, ca urmare a circumstanțelor sociopolitice. Alături de calcurile dezaprobate și de împrumuturile dezavuate, traducerile nerecomandate constituie greșeli grave de limbă, reprezentând o amenințare la integritatea românei din stânga Prutului.

Procedeul traducerii are multe trăsături comune cu cel al calcurilor morfematice, numite și calcuri de structură lexicală. [Pentru calcuri morfematice, vezi: Rizescu, 1958; Hristea, 1984: 106–111; Palii, 1991; Stanciu-Istrate, 2006; Popușoi, 2015: 227–234.] Astfel, și într-un caz, și în altul, rezultatul final este crearea de

BDD-A23891 © 2016 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:53:37 UTC)

unități lexicale (noi), sub influența unei limbi străine. De asemenea, în ambele situații procedeul de bază prin care se obține un cuvânt (nou) este traducerea. În cele două ipostaze asemănătoare, unitatea lexicală creată preia atât sensul cuvântului transpus, cât și structura lui. Cu toate acestea, traducerile și calcurile morfematice reprezintă fapte de limbă diferite: „Orice calc de structură [lexicală]... este, în același timp, și o traducere *sui-generis*, însă nu orice traducere reprezintă un calc" [Hristea, 1984: 104]. După părerea noastră, trăsătura distinctivă dintre aceste două fenomene rezidă în faptul că, în procesul calchierii morfematice, afixele din rusă se redau *ad litteram* sau se exprimă prin corespondentele sale românești (după un anumit model), pe când, în procesul traducerii (ne referim aici exclusiv la translarea lexemelor formate prin derivare sufixală), afixele din rusă se adaptează la particularitățile morfologice ale limbii române, fără însă a se încadra într-o relație de echivalență. Altfel spus, sufixele românești din urmă sunt redate prin elemente care nu se întâlnesc și în alte situații analoage din cele două limbi. [Pentru distincția dintre aceste fapte lingvistice, vezi: Rizescu, 1958; Hristea, 1977; Hristea, 1984; Stanciu-Istrate, 2006; Popușoi, 2013.]

În funcție de clasa morfologică din care face parte lexemul translat din rusă în româna din Basarabia, deosebim traduceri substantivale, adjectivale și verbale.

Traduceri substantivale

Traducerile formanților sufixali din subclasa de față constau în transpunerea rădăcinii numelui din rusă și în adaptarea sufixului la trăsăturile morfologice ale substantivului românesc, fără însă ca acesta să facă parte dintr-un sistem de corespondență afixală. Drept urmare a acestui fenomen, în limba română din Basarabia apar lexeme nerecomandate de tipul:

concediále*[1] (s.col.) [*concediu* + suf. *-ale*] pentru *indemnizație de / pentru concediu*, < cf. adj. substantivizat rus. *Отпускные* >, ← subst. rus. *отпуск* „concediu" + suf. adj. rus. *-ные* (Bugetarii își iau la timp salariile și concedialele* pentru *Bugetarii își iau la timp salariile și indemnizațiile de / pentru concediu*);

**cuvintélnic* (s.n.) [*cuvânt* + suf. *-elnic*] pentru *dicționar, vocabular, glosar*, < cf. subst. rus. *Словарь* >, ← subst. rus. *слово* „cuvânt" + suf. subst.

BDD-A23891 © 2016 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:53:37 UTC)

rus. *-арь* (**Cuvintele noi și le nota într-un cuvintelnic* pentru *Cuvintele noi și le nota într-un vocabular / într-un glosar*);

duminicál* (s.n.) [*duminică* + suf. *-al*] pentru *muncă voluntară colectivă, organizată duminica (în perioada sovietică)*, < cf. subst. rus. *Воскресник* >, ← subst. rus. *воскресение* „duminică" + suf. subst. rus. *-ник* (Cetățenii sunt chemați să participe la duminical* pentru *Cetățenii sunt chemați să participe la munca voluntară de duminică*);

gătínță* (s.f.) [*gata* + suf. *-ință*] pentru *(stare / grad de) pregătire; acord, consimțământ, disponibilitate*, < cf. subst. rus. *Готовность* >, ← adj. rus. *готовый, -ая* „gata" + suf. subst. rus. *-ность* (Gătința pentru sezonul de iarnă e în toi* pentru *Pregătirea pentru sezonul de iarnă e în toi.*; **Primăria și-a arătat gătința de a micșora taxele* pentru *Primăria și-a arătat disponibilitatea de a micșora taxele*);

pământeán, -ă, -eáncă* (s.m. și f.) [*pământ* + suf. *-ean, -ă, -eancă*] pentru *concetățean, -ă; compatriot, -oată; consătean, -ă, -eancă*, < cf. subst. rus. *земляк, -ячка* >, ← subst. rus. *земля* „pământ" + suf. subst. rus. *-як, -ячка* (La Roma am întâlnit mulți pământeni* pentru *La Roma am întâlnit mulți concetățeni / compatrioți*; **El e pământean de-al meu* pentru *El e consătean de-al meu.*);

rutiéră* (s.f.) [*rută* + suf. *-ieră*] pentru *microbuz, maxi-taxi*, < cf. subst. rus. *Маршрутка* >, ← subst. rus. *маршрут* „rută, itinerar" + suf. subst. rus. *-ка* (Rutiera circulă regulat* pentru *Microbuzul / maxi-taxi circulă regulat*);

socotélniță* (s.f.) [*socoteală* + suf. *-elniță*] pentru *abac*, <cf. subst. pl. rus. *счеты*>, ← subst. rus. *счет* „socoteală, calculare" + desinența *-ы*, care, de fapt, este un sufix gramatical; (Socotelniță cu bile colorate* pentru *Abac cu bile colorate*).

Traduceri adjectivale

Traducerile derivatelor sufixale din subcategoria examinată rezidă în translarea rădăcinii lexemului adjectival din rusă și în adaptarea sufixului la particularitățile morfologice ale adjectivului românesc, fără ca perechea afixală din limbile de interacțiune în discuție să se regăsească

BDD-A23891 © 2016 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:53:37 UTC)

și în alte împrejurări similare. Ca rezultat al acestui fenomen, în româna din stânga Prutului se întâlnesc unități lexicale nerecomandate de tipul:

**lucratív, -ă* (adj.) [*lucra* + suf. *-tiv*] pentru *de lucru*, < cf. adj. rus. *рабочий, -ая, -ее* >, ← subst. rus. *работа* „lucru" + suf. adj. rus. *-чий* **ședință lucrativă* pentru *ședință de lucru*);

ramurál, -ă* (adj.) [*ramură* + suf. *-al*] pentru *de ramură, pe ramuri de activitate*; *de resort*; *specializat*, < cf. adj. rus. *отраслевой, -ая, -ое* >, ← subst. rus. *отрасль* „ramură, domeniu" + suf. adj. rus. *-евой* (diviziune / structură ramurală* pentru *diviziune / structură pe ramuri de activitate*; *diviziune / structură de resort*);

umărós, -oásă* (adj.) [*umăr* + suf. *-os*] pentru *cu umerii largi*; *lat(ă) în spete*; *spătos, -oasă*, < cf. adj. rus. *плечистый, -ая* >, ← subst. rus. *плечо* „umăr" + suf. adj. rus. *-истый* (tânăr umăros* pentru *tânăr cu umerii largi / lat în spete / spătos*).

Traduceri verbale

Traducerile de acest gen constau în transpunerea rădăcinii derivatului verbal din rusă și în adaptarea sufixului la trăsăturile morfologice ale verbului românesc. Drept urmare a acestui fenomen, în limba română din Basarabia apar lexeme nerecomandate de tipul verbului **a se atârná* pentru *a avea o anumită atitudine / un anumit comportament față de ceva / de cineva*, < cf. vb. rus. *Относиться* >, ← subst. rus. *отношение* „legătură, referire; atitudine, comportament" + suf. vb. rus. *-(с)иться* **a se atârna serios față de muncă* pentru *a avea o atitudine serioasă față de muncă*, <cf. rus. *относиться серьезно к труду*>). Lexemul **a se atârna* reprezintă însă o traducere nefirească din limba rusă, deoarece vb. rus. *относиться* nu are în câmpul său semantic sensul „a se atârna", ci doar înțelesurile „a avea o anumită atitudine / un anumit comportament față de ceva / de cineva; a se referi la..., a avea legătură cu...". În altă ordine de idei, abordarea unității lexicale **a se atârna* ca fiind un calc semantic nu poate fi acceptată, deoarece lexemele *a se atârna* (din româna literară) și *относиться* (din rusă) nu au niciun sens comun. În fenomenul calcului semantic, acest aspect constituie însă o condiție de

BDD-A23891 © 2016 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:53:37 UTC)

bază. Din acest motiv, tratăm verbul **a se atârna* drept o traducere atipică, ce decurge din stabilirea unei corelații dintre sensul „a se atârna" (= „a se agăța / a se prinde / a se apuca de cineva sau de ceva") și sensul „a avea legătură cu...".

După cum vedem, din dorința de a evita lexemele rusești (împrumuturile propriu-zise, numite și rusisme), vorbitorii din Basarabia transpun literal cuvintele (mai bine zis, rădăcina lor), fără să realizeze consecințele procedeului în discuție. Fenomenul traducerii nerecomandate a derivatelor sufixale din limba rusă duce:

• fie la crearea unor lexeme inexistente în limba română literară (**concediale* pentru *indemnizație de / pentru concediu*; **ramural* pentru *de ramură; pe ramuri de activitate*; *de resort*; *specializat* etc.);

• fie la obținerea unor forme care, în româna literară, au alt sens (și, uneori, fac parte din altă clasă morfologică) (**duminical* s.f. „muncă voluntară colectivă, organizată duminica (în perioada sovietică)" vs rom. lit. *duminical, -ă* adj. „care are loc duminica; de duminică"; **lucrativ, -ă* adj. „de lucru" vs rom. literar *lucrativ, -ă* adj. „profitabil, rentabil; util"; **rutieră* s.f. „microbuz" vs rom. literar *rutier, -ă* adj. „care ține de drumuri" etc.).

Adesea, la examinarea a astfel de abateri lexicale, este dificil de stabilit dacă avem a face cu o traducere nerecomandată a unui formant sufixal din limba rusă sau cu un calc morfematic nerecomandat, după aceeași limbă. De cele mai multe ori însă, în asemenea situații, vorbim despre calcuri morfematice, deoarece sufixele din derivatele rusești se încadrează, de regulă, într-un sistem de corespondență cu cele din română, urmând un anumit tipar (vezi calcul morfematic **dereticătoáre* (s.f.) pentru *femeie de serviciu*, <cf. subst. rus. *уборщица* ← subst. rus. *уборка* „dereticare" + suf. subst. rus. *-щица*>, unde sufixul *-щица* din rusă este echivalent cu sufixul *-toare* din română, având ca model cuvinte uzuale de tipul: *выдумщица – născocitoare; изменщица – trădătoare; продавщица – vânzătoare; танцовщица – dansatoare* etc.). Prin urmare, când sufixul din derivatul străin are în română același corespondent și în alte situații similare, lexemul nerecomandat analizat reprezintă un calc morfematic. Când însă sufixul din derivatul rusesc și substituentul lui din română nu se regăsesc și în alte perechi lexicale din aceste limbi,

BDD-A23891 © 2016 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:53:37 UTC)

cuvântul românesc nerecomandat este o traducere a unui formant sufixal din limba rusă.

Din cele prezentate mai sus, este evident că traducerile nerecomandate din limba rusă cauzează apariţia unor (noi) forme lexicale nefireşti limbii române literare. De asemenea, prin această modalitate de formare a lexemelor, se dublează inutil cuvintele din limba română standard. Faţă de calchierea morfematică nerecomandată (cu care are multe aspecte comune), traducerea nerecomandată a derivatelor sufixale este un procedeu mai puţin uzitat în arealul lingvistic din stânga Prutului. Ambele fenomene sunt însă distructive pentru sistemul lexico-gramatical al limbii române, de aceea se impune eludarea lor în procesul de comunicare.

Note

[1] În acest articol, asteriscul (*) indică faptul că asemenea elemente lexicale şi enunţuri din româna de la Est de Prut sunt nerecomandate.

Bibliografie

1. Th. Hristea, *Calc, traducere şi împrumut lexical*, în „România literară”, 1977, nr. 33, 18 august, p. 8.
2. Th. Hristea, *Calcul lingvistic ca procedeu de îmbogăţire a vocabularului*, în *Sinteze de limba română*, ediţia a III-a, Editura Albatros, Bucureşti, 1984, p. 100–121.
3. A. Palii, *Calchierea ca aspect al interferenţei limbilor (contacte moldo-ruse)*, Editura Ştiinţa, Chişinău, 1991.
4. C. Popuşoi, *Limba română actuală din Basarabia. Particularităţi morfosintactice şi lexico-semantice*, Editura Muzeului Naţional al Literaturii Române, Colecţia Aula Magna, Bucureşti, 2013.
5. C. Popuşoi, *Calcuri morfematice nerecomandate în limba română din Basarabia*, în „Limba română”, Chişinău, XXV, 2015, nr. 5-6, p. 227–234.
6. I. Rizescu, *Contribuţii la studiul calculului lingvistic*, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1958.
7. M. Stanciu-Istrate, *Calcul lingvistic în limba română*, Editura Academiei Române, Bucureşti, 2006.

BDD-A23891 © 2016 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:53:37 UTC)